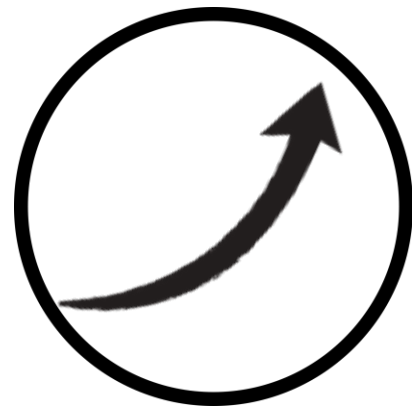

EDELLÄKÄVIJÄT:

ANDERS
CHYDENIUS

Anders Chydeniuksen muotokuva, Per Fjellström, 1776, öljy, Kokkolan seurakunta-yhtymä. Kuva: K.H.Renlundin museo.

“

EI KENENKÄÄN PIDÄ SEN VUOKSI OLLA
TOISEN HERRANA, EI KENENKÄÄN TOISEN
ORJANA; KAIKILLA ON OLEVA SAMA
OIKEUS, KAIKILLA SAMAT EDUT.

”

Anders Chydenius

Anders Chydenius (1729-1803) oli pappi, politikko ja valistusajattelija. Häntä pidetään pohjoismaisen liberalismien isänä ja merkittävänä talousajattelijana. Hän oli demokratian ja elinkeinovapauden puolestapuhuja ja puolusti myös sanan- ja uskonnonvapautta ja työväestön oikeuksia. Hänen poliittisista saavutuksistaan lienee merkittävimpiä tapulikaupunki-oikeuksien saaminen Pohjanmaan kaupungeille ja maailman ensimmäinen lehdistönvapauslaki. Chydenius kunnostautui myös lääkärimä tehdän vaativiakin kirurgisia toimenpiteitä sekä keksijänä ja maatalouden kehittäjänä.

“

LÄHINNÄ JUMALAA SAAN KIITTÄÄ HELLÄÄ
ISÄÄNI PAITSI ELÄMÄSTÄ JA LAPSUUS- JA
NUORUUSAIKANI HUOLENPIDOSTA, JOLLAISEN
USEIMMAT VANHEMMAT LAPSILLEEN SUOVAT,
MYÖS MELKEINPÄ ENEMMÄNKIN
UUPUMATTOMASTA OPETUKSESTA, JOTA SAIN
VARHAISIMMISTA VUOSISTANI SAAKKA. HÄN EI
OPETUKSESSAAN NOUDATTANUT YLEISESTI
KÄYTETTYÄ MENETTELYTAPAA, PELKÄSTÄÄN
LASTENSA MUISTIN KUORMITTAMISTA. HÄN
OPETTI HEIDÄT AJATTELEMAAN JA SAMALLA
SALLIMAAN YMMÄRRYKSEN VALON LÄMMITTÄÄ
SYDÄNTÄ HYVEESEEN JA JUMALANPELKÖÖN.

”

Anders Chydenius
kertoo lapsuudestaan

“

JOS NIMITTÄIN SAARNAN TAVOITTEENA OLISI SAADA KUULIJAT
VAKUUTTUNEIKSI SAARNAAJAN LUKENEISUUDESTA
TAI MYÖS OSOITTAU TUOLLAISELLA OPPINEELLA SAARNALLA,
ETTÄ SAARNAMIES PITÄÄ KUULIJOITAAN IHMISINÄ,
JOTKA KYKENEVÄT KÄSITTÄMÄÄN JA YMMÄRTÄMÄÄN TUOLLAISTA
OPPINEISUUDEN OSOITUSTA, VOITAIIN NOKKELUUKSIA JA TYHJÄÄ
KAUNOPUHEISUUTTA SIETÄÄ, VAIKKA SE KUITENKIN
LOPPUJEN LOPUKSI ON HUIJAUSTA.
MUTTA JOS TAVOITTEENA ON VAKUUTTAU JA LIKUTTAU,
MUUTTAU JA PARANTAA VAELLUSTA KRISTILLISYYDEN
JA HYVEIDEN POLULLA, PITÄÄ ESITETTYJEN PERUSTELUJEN OLLA
MAHDOLLISIMMAN YKSINKERTAISIA, KEINOJEN MAHDOLLISIMMAN
KÄSITETTÄVIÄ JA KANNUSTUSTEN MAHDOLLISIMMAN VOIMAKKAITA,
KUN TAAS KORKEA OPPINEISUUS EI OLE MUUTA
KUIN HÄMÄRTÄVÄÄ SUMUA VAELTAJALLE,
JOKA PYRKII SAAVUTTAMAAN ONNELLISUUDEN.

”

Anders Chydenius
kertoo saarnaamisesta

“

TÄMÄN PÄÄTOIMENI (KAPPALAINEN) OHELLA OLEN
YRITTÄNYT OLLA HYÖDYKSI LÄHIMMÄISILLENI
MUILLAKIN TAVOILLA.

OLINHAN OPISKELLUT UPPSALASSA HIEMAN KEMIAA,
MUTTA EN SEN SOVELLUKSIA LÄÄKETIETEeseen.
ENSIMMÄISINÄ PAPPISVUOSINANI RYHDYIN KUITENKIN
LÄÄKITSEMÄÄN KUULIJOITTENI LAPSIA NOUDATTAEN
KUNINKAALLISEN LÄÄKETIETEELLISEN KOLLEGION
PAINATTAMAAN OPASTA LASTENTAUTIEN PARANTAMISESTA
MAASEUDULLA ETÄÄLLÄ LÄÄKÄRINAVUSTA. - -
RYHDYIN SUORITTAMAAN MYÖS KIRURGISIA TOIMIA,
LEIKKAAMAAN POIS SYÖPÄKASVAIMIA JA KYHMYJÄ
USEIN VARSIN VAARALLISISTAKIN KOHDISTA
JA ETENKIN SILMÄLEIKKAUKSIA, JOISSA LEIKKASIN
SILMÄSAIRAIIDEN SILMÄLUOMIA PÄÄSTEN MELKEINPÄ
USKOMATTOMAN ONNISTUNEISIIN TULOKSIIN.

”

Anders Chydenius kertoo
lääketieteellisestä toiminnastaan

“

ELÄMÄNI PÄÄASIA, TYÖNTÄYTEINEN JA VASTUULLINEN VIRKANI, ON KUITENKIN AINA PAKOTTANUT MINUT RAJOITTUMAAN VÄHÄISIIN JA LYHYISIIN TUTKIELMIIN, JOTKA OVAT HARVOIN SYNTYNEET PÄIVÄNVALOSSA TAI TAVALLISINA TYÖAIKOINA, VAAN AINA KESKIYÖN HILJAISINA HETKINÄ, JOTKA USEIMMAT IHMISET VIETTÄVÄT TUOTTAMATTOMASTI ELLEIVÄT NYT SYNTEJÄ TEHDEN NIIN AINAKIN UNEN HELMASSA MUKAVASSA VUOTEESSA.

”

Anders Chydenius kertoo kirjallisesta tuotannostaan

Anders Chydenius tuli Kokkolan emäseurakunnan kirkkoherraksi Alavetelistä 1770 ja oli virassa kuolemaansa saakka 1803. Hänen johdollaan suoritettiin Kaarlelan vanhan kirkon ja kaupungin kirkon korjaukset. Myös Kaarlelan pappilaa kunnostettiin: Chydeniuksen suunnittelemissa kunnostustöissä 1773 ikkunat korotettiin, olkikatto vaihtui paanukattoon ja rakennus sai pystyvuorauksen.

Pappilan pitkässä kamarissa eli kirjastossa Chydenius kävi sielunhoidollisia keskusteluja seurakuntalaistensa kanssa. Pappilan suurta salia käytettiin mm. Chydeniuksen johtaman orkesterin harjoituksiin ja -esityksiin.

Kaarlelan pappilan Kirkonmäellä rakennutti 1736-37 kirkkoherra Karl Gustav Werander. Kuva K.H.Renlundin museo.

Kaarlelan pappilan päärakennus on Suomen vanhimpia säilyneitä pappilarakennuksia ja maamme ainoa karo-liinisen pappila-arkkitehtuurin edustaja.

Pappilan päärakennusta vastapäätä on valkoinen, Chydeniuksen piirustusten mukaan 1770-luvulla kivistä rakennettu talousrakennus. Chydenius halusi esimerkillään innostaa paikallisia käyttämään kiveä rakennusmateriaalina. Kiven käyttö oli puuta paloturvallisempaa ja näin myös metsiä säästyivät tervan polttoon.

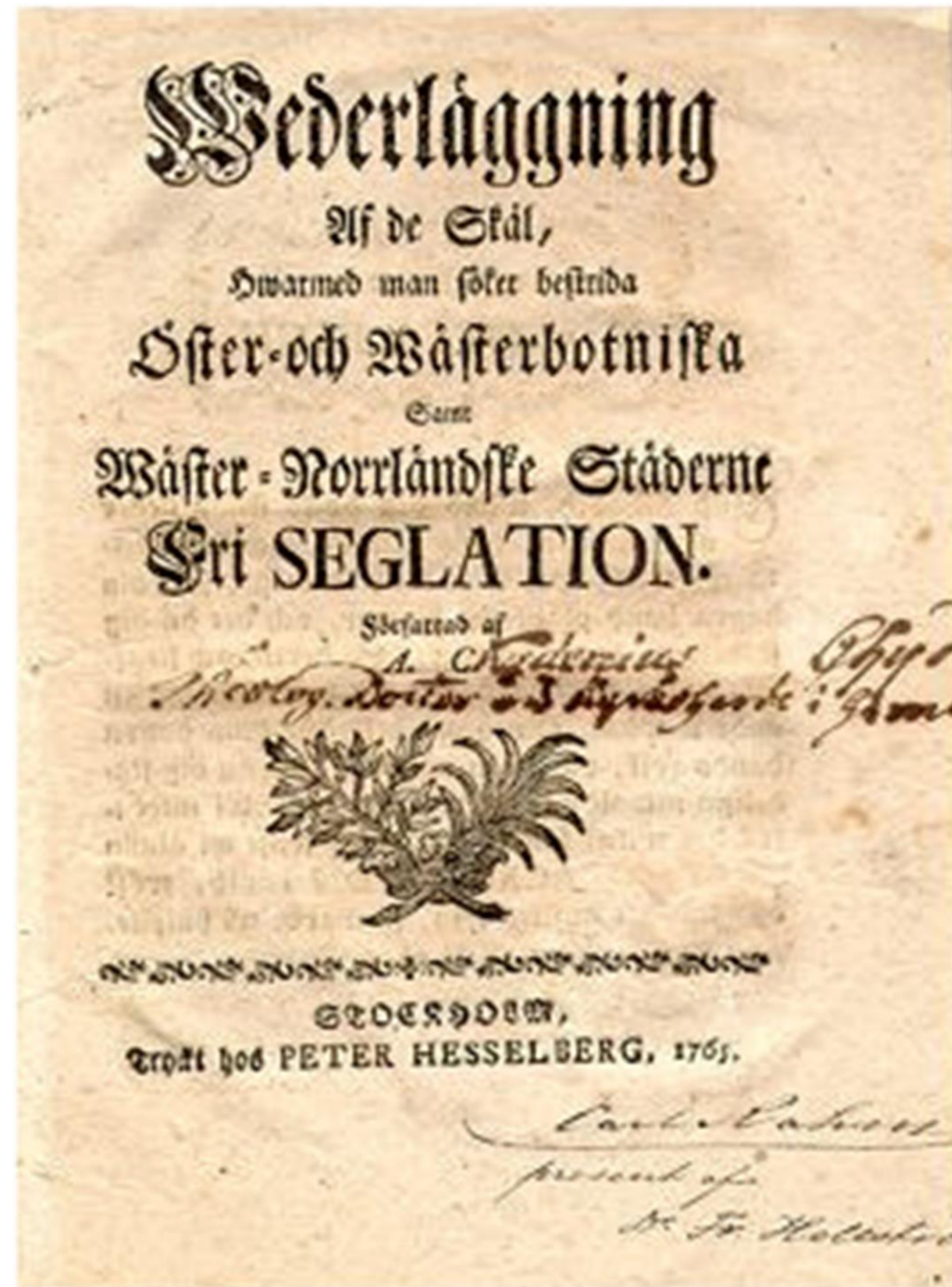
Rakennukseen sisustettiin 1939 Chydeniuksen muistohuone. Huoneessa on kaksi Annie Krokforsin tekemää freskoa, jotka kertovat Chydeniuksen elämäntyöstä.

Kuva: K.H.Renlundin museo.

Osa Annie Krokforsin freskosta Kaarlelan kotiseutumuseon Anders Chydeniuksen muistuhuoneessa. Valistusajan pappisihanteen mukaan Chydenius toimi myös käytännön aloilla. Alavetelin kappalaisena ollessaan hän mm. raivautti virkatalonsa kivikkoisia mäkiä pelloiksi, ojitti soita ja perusti puutarhan. Puutarha oli ensimmäisiä täällä päin ja siinä viljeltiin juurikasveja ja yrttejä. Chydenius kokeili myös tupakanviljelyä sekä kasvatti lampaita ja vuohia.
Kuva: K.H.Renlundin museo.

Chydeniuksen purjehdusoikeuksien puolesta laatima kirjoitus.

“

TEKSTI OLI USKALIAS, JA HALUSIN JÄÄDÄ TUNTEMATTOMAKSI, MUTTA KUKAAN LÄÄNINKOKOUKSESSA OLLEISTA MIEHISTÄ EI ROHJENNUT OTTAA SITÄ ESITTÄÄKSEEN; NIINPÄ MINUN OLI ASTUTTAVA ITSE ESIIN, JA LUIN SEN KOKO KOKOUSVÄEN OLLESSA LÄSNÄ. YLEISÖ OSOITTI SUUREN TYYTYVÄISYYTENSÄ, MUTTA HERÄNNEEN KATEUDEN TAKIA MINUT OLISI SAMANA ILTANA SAATETTU PIDÄTTÄÄ, ELLEIVÄT MUUTAMAT SUOSIJANI OLISI ONNISTUNEET TÄYSIN TIETÄMÄTTÄNI SITÄ ESTÄMÄÄN. TÄMÄ KIRJOITUS JULKAISTIIN SITTEN 1765 KOKKOLAN KAUPUNGIN KUSTANNUKSELLE.

”

Anders Chydenius kirjoituksestaan ”Niiden perusteiden kumoaminen, joilla Pohjanmaan ja Länsipohjan sekä Västernorrlandin kaupungeilta yritetään kieltää vapaa purjehdusoikeuden“.

“

KUN HÄNEN KUNINKAALLINEN
MAJESTEETTINSA HAVAITSI, MITEN
KIIVAASTI PAPPISSÄÄTY ASETTUI MINUA
VASTUSTAMAAN JA MITEN
KYLMAHERMOISESTI JA HORJUMATTOMASTI
TUON KIIHKON KOHTASIN, HÄN KUULUU
SANONEEN: ”OLENHAN MINÄKIN MELKO
ROHKEA, MUTTA EN OLISI KOSKAAN
USKALTANUT TEHDÄ SITÄ, MINKÄ
CHYDENIUS TEKI.

”

Anders Chydenius kertoo uskonnonvapautta puolustaessaan kohtaamastaan voimakkaasta vastustuksesta ja Ruotsin kuninkaan Kustaa III:n tuesta.

“

OLEN TAVATTOMAN ILOINEN SIITÄ, ETTÄ OLEN VÄHÄISILLÄ
PONNISTELUILLANI KUNINKAAN JA ISÄNMAAN HYVÄKSI SAANUT
HARTAASTI KUNNIOITTAMANI KUNINKAAN ERITYISEN
ARMONOSOITUKSEN, JOHON LIITTYY NIMENOMAINEN VAKUUTUS
KAIKESTA MAHDOLLISESTA TAVOITTEITTENI EDISTÄMISESTÄ JA
SUOSIOSTA. SILLÄ VAIKKA EN OLE KOSKAAN OLLUT ONNEN
LEMPILAPSI ENKÄ OLE TAVOITELLUT ARVOMERKEIN OSOITETTUA
KUNNIAA, EIKÄ MINULTA VIRASSANI PUUTU TOIMEENTULOJA, JOKA
VOI RIITTÄÄ TYYTYVÄISELLE MIEHELLE MAALLISEN ONNEN
LÄHTEEKSI, JA VAIKKA TÄMÄN TAKIA EN KOSKAAN AIO HAKEA
ENKÄ OTTAA VASTAAN MITÄÄN YLENNYSTÄ, TUOLLAINEN KORKEAN
TAHON ARMOLLINEN ILMOITUS ON SINÄNSÄ ASIA, JOTA ARVOSTAN
ÄÄRETTÖMÄN PALJON.

”

Anders Chydenius kommentoi Ruotsin kuningas
Kustaa III hänelle myöntämää teologian
tohtorin arvonimeä vuoden 1779 valtiopäivien
päättöksi.

Kustaa III, Johan Tobias Sergelin
luonnos veistosta varten.
Nationalmuseum, Ruotsi. CC BY-SA

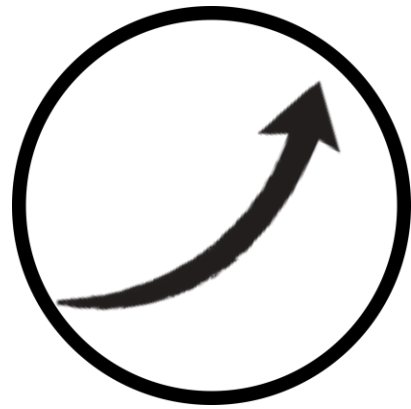
Lähteet:

- Anders Chydeniuksen kirjoituksia. Oma elämänkerta 1780.
Suom. Heikki Eskelinen
<http://chydenius.kootutteokset.fi/kirjoituksia/sjalvbiografi/>
- Axelqvist, Nina & Häggblom, Sara: Karleby Prästgård från 1700-tal till nutid, julkaisematon.
- Merestä noussut kaupunki -internet-sivu. Annikki Wiirilinnan teoksen "Merestä noussut kaupunki", 1994, pohjalta toimittanut Pertti Hyttinen:
www.kokkola.fi/meresta_noussut_kaupunki/ruotsin_vallanaika/vapauden_aika/anders_chydenius_vap_puolus/fi_FI/anders_chydenius_vapauden_puolustaja/
- Museoviraston internet-sivu Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt:
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1642
- Nationalmuseum, Ruotsi:
https://www.europeana.eu/fi/item/2048005/Athena_Plus_ProvidedCHO_Nationalmuseum__Sweden_71152 (CC BY-SA)
- Vi Neristassbor rf, Kokkolan kotiseutuarkisto

Kolme naista Chydeniuksen patsaalla Kokkolassa. Patsas (1903) on kuvanveistäjä Walter Runebergin tekemä. Vi Neristassbor rf, Kokkolan kotiseutuarkisto.

EDELLÄKÄVIJÄT:

JAKOB
CHYDENIUS

Förre delen/
Om
GAMLE CARLEBY,
Med Wederbörandes Minne/
Under
Oeconomiae PROFESSORENS och Kongl. Swenska
Wetenskaps Acad. Ledamots/
Dr. PEHR KALMS

Inseende/
För Lager-Krankhen
Utgifwen/
Och almen granskning understald i Åbo Academiens Öfre Sal,
den 19 Juliä efter m. 1754,

Åf
JACOB CHYDENIUS,
Jac. son, Österbotninge.

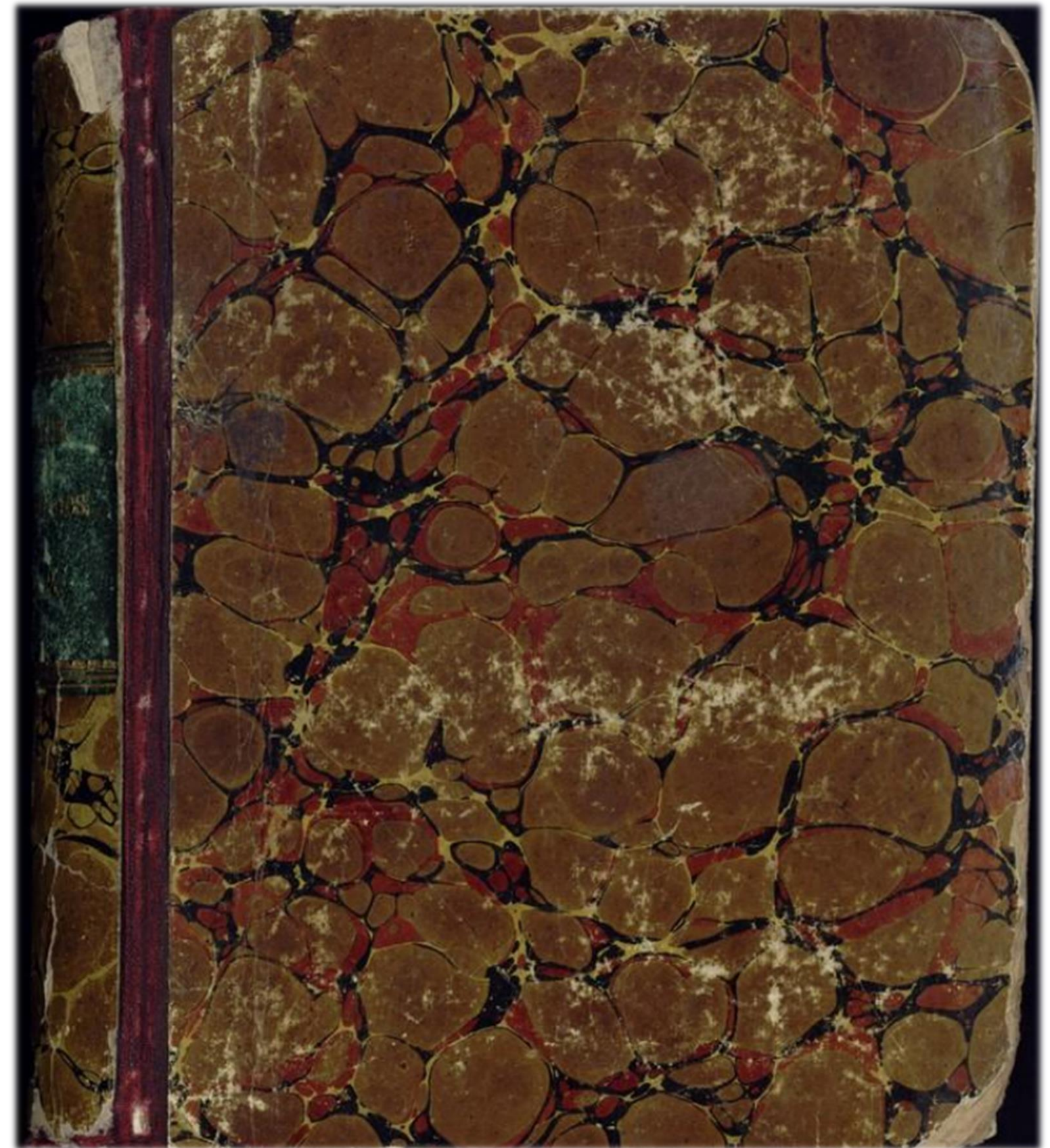

Åbo Tryckt, hos Direct. och Kongl. Boktr. i Stor-Furstens-
dömet Finland, JACOB MERCKELL.

Om Gamle
Carleby, Jakob
Chydenius.
Kansalliskirjasto,
Doria, public
domain.

Jakob Chydenius oli Andersin nuorempi veli, joka syntyi Sotkamossa vuonna 1732. Jakob oli veljiensä Andersin ja Samuelin tapaan oppinut mies ja väitteli vuonna 1754 filosofian maisteriksi aiheenaan Kokkolan historialliset vaiheet ja ympäristö. Jakob teki merkittävän pappisuran mm. Kokkolassa, Siikajoella, Lumijoella, Vaasassa, Mustasaassa. Jakobilla oli kaikkiaan 18 lasta kolmesta avioliitosta.

Jakob Chydeniuksen kaksiosainen maisterin väitöskirja "Om Gamle Carleby" julkaistiin 1754 ja siitä tehtiin suomennos "Kertomus Kokkolasta ympäristöineen" 1904. Suomenkieliset sitaattit perustuvat tähän suomennokseen.

Om Gamle Carleby, Jakob Chydenius. Kansalliskirjasto, Doria, public domain.

“

LUONTO EI OLE LAIMINLYÖNYT SITÄ,
MIKÄ VOI HUVITTA A INHIMILLISTÄ SILMÄÄ.
JOS HALUAA VIHARIÖILLE NURMILLE JA
KUKOISTAVIIN PUISTOIHIN
SEKÄ NIISSÄ NÄHDÄ LUONNON IHANUUTTA,
NIIN ON SIIHEN KAUPUNGIN ETELÄPUOLELLA
KOHTELIAIN TILAISUUS. JOS TAHTOO HUVITTA A
SILMÄÄNSÄ KATSELEMALLA VIHARIÖITÄ JA
VARJOISIA KENTTIÄ, JOILLA VÄRI JA VARJO
VAIHTALEE PIENTEN AALTOJEN VÄREILYSSÄ TAI
LIRISEVÄSSÄ VEDESSÄ,
NIIN ON KAUPUNGIN SALMESSA SIIHEN
VILKKAIN MALLI JA JÄLJENNÖS
SELLAISISTA HUVITUKSISTA.

”

Jakob Chydenius: Kertomus Kokkolasta ympäristöineen

“

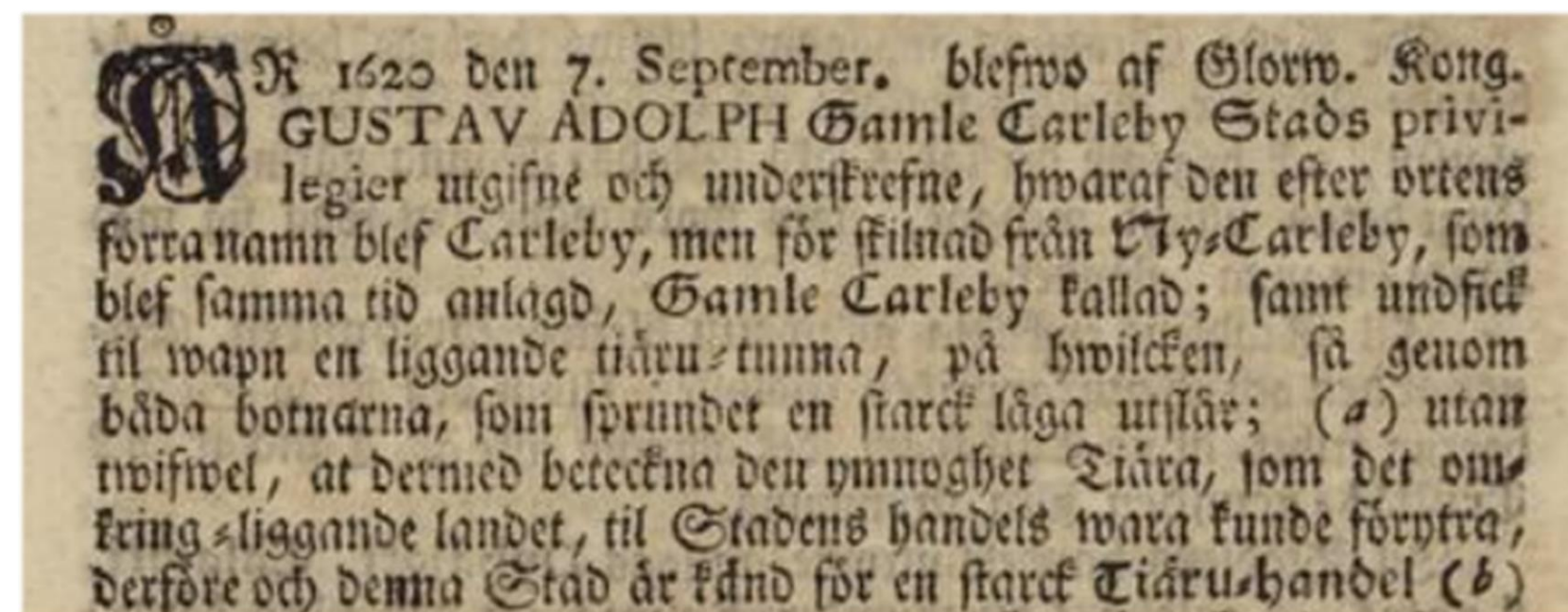
KAUPUNGIN LÄNSIPUOLELLA ON NÄKÖALA,
JOKA NÄYTTÄÄ ILLOIN,
MITEN AURINKO KAIKESSA LOISTOSSAAN
PANEUTUU LEVOLLE AAVAN MEREN AALTOIHIN.
NIIN, VOISI AJATELLA, ETTÄ MEREN
KUOHUVAT LAINEET KOKONAAN
SAMMUTTAISIVAT TÄMÄN SUUREN VALON.
TÄSSÄ NÄYTTÄÄ SILTÄ KUIN MERI OLISI
YHDISTETTY TAIVAAN LAEN KANSSA, MAALLINEN
YLIMAAILMAISTEN VESIN KANSSA, JA
TALVELLA NÄYTTÄÄ MEREN JÄÄ
OLEVAN KIINNIJÄÄTYNEENÄ PILVIEN KANSSA;
SANALLA SANOEN, TÄÄLLÄ ON RUNSAASTI LUONNON
MESTARITEOKSIA JA KOHTELIASTA VAIHTELUA,
JOTKA VOIVAT TYYDYTTÄÄ IHMISSILMÄN VAATIMUKSIA.

”

Jakob Chydenius: Kertomus Kokkolasta
ympäristöineen

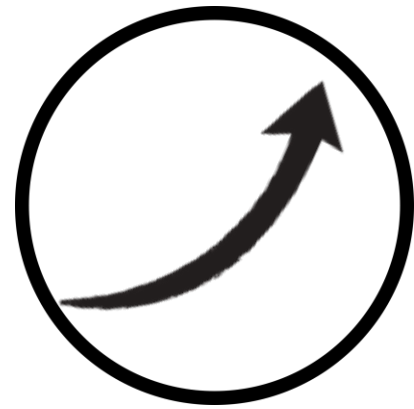
Lähteet:

- Chydenius, Jakob 1754: Om Gamle Carleby. Maisterinväitös.
- Chydenius, Jakob. Kertomus Kokkolasta ympäristöineen. Maisterinväitöksen suomennos 1904.
- Kansalliskirjasto/Doria, Aarteet-kokoelma, Jakob Chydeniuksen Om Gamle Carleby digitaalisessa muodossa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/39472/kalm0201-chydenius.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (public domain)

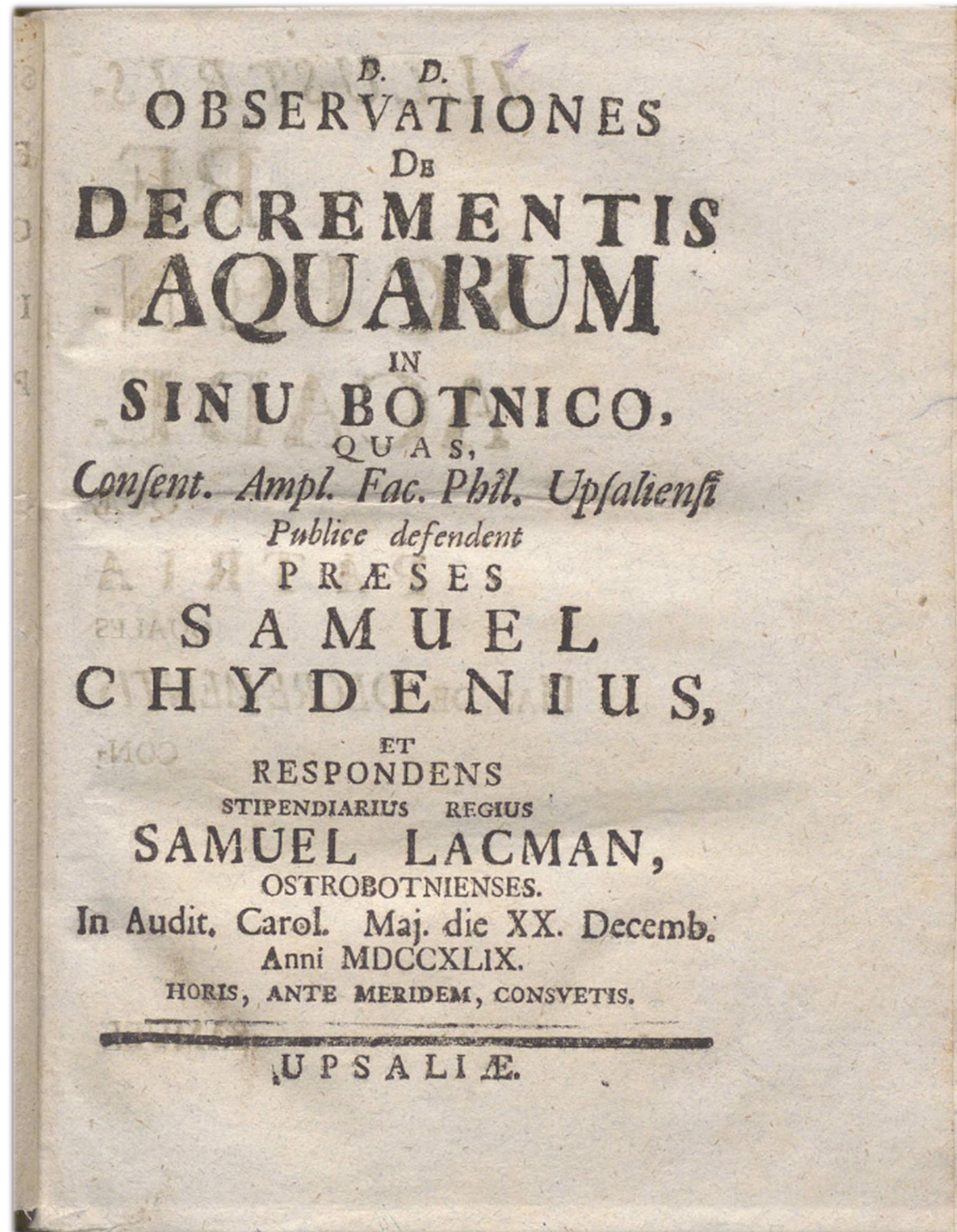

Jakob Chydeniuksen väitöskirjasta. Kansalliskirjasto/Doria, public domain.

EDELLÄKÄVIJÄT:

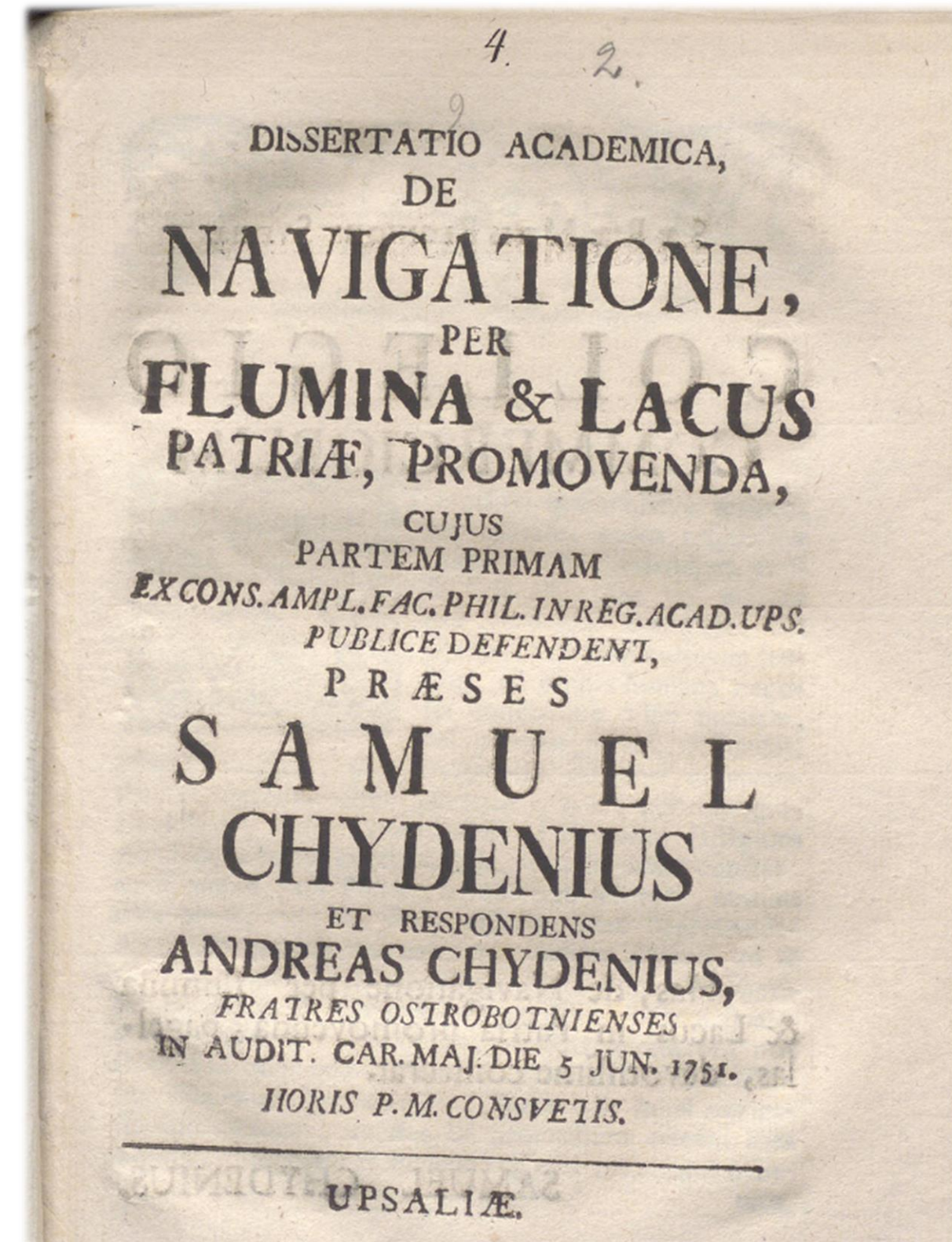

SAMUEL
CHYDENIUS

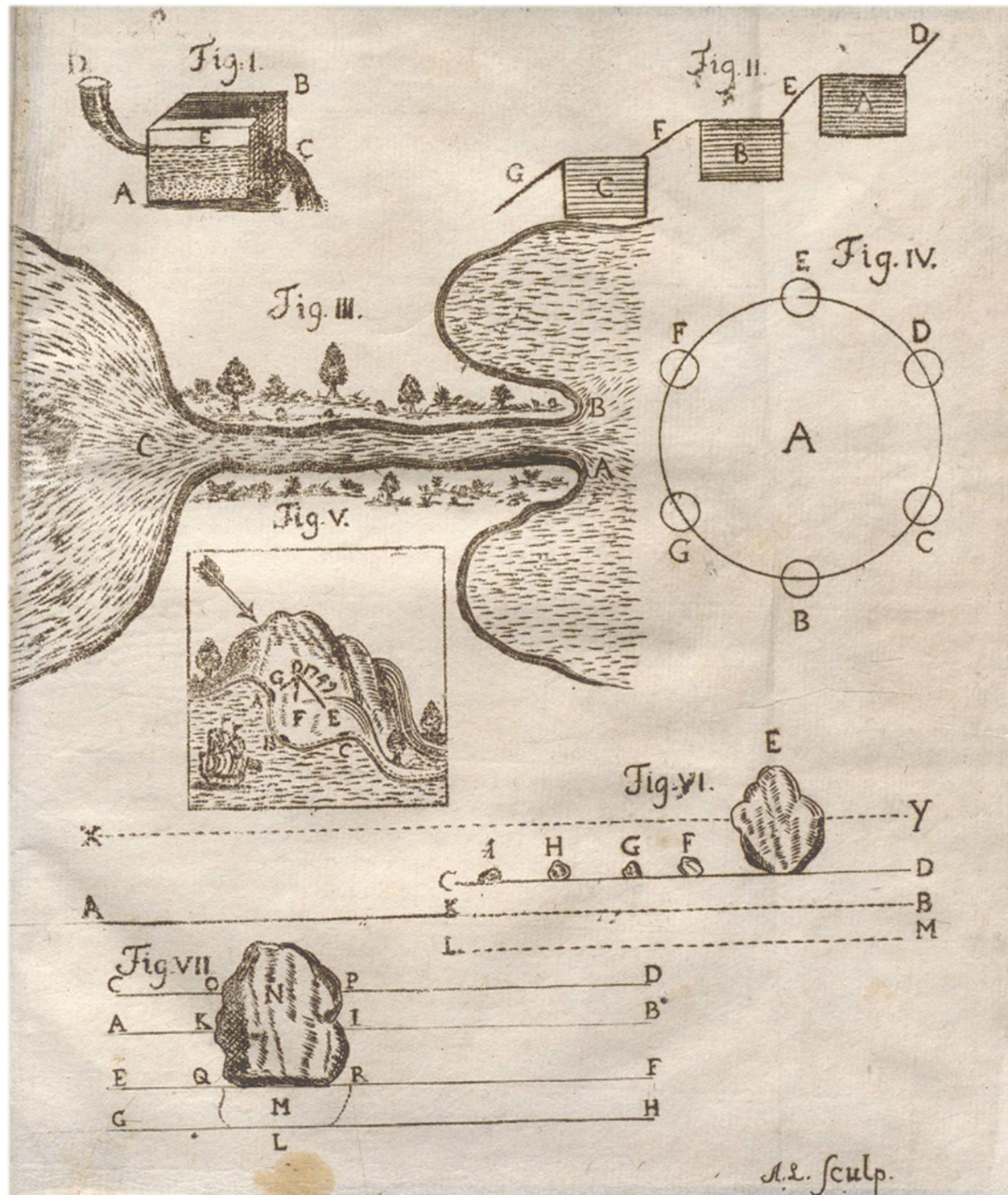

Observationes de
decrementis
aquarum in sinu
Botnico. Samuel
Chydenius 1749.

Samuel Chydenius (1727–1757) oli Chydeniuksen veljeksistä vanhin. Hän oli luonnontieteilijä, josta tuli Kuninkaallisen Turun akatemian ensimmäinen kemian ja mineralogian dosentti. Hän opiskeli Uppsalan yliopistossa, mm. Carl von Linnén ohjauksessa. Chydenius tutki Pohjanmaan ja Savon vesistöjä Ruotsin tiedeakatemian toimesta ja julkaisi väitöskirjan kivikkomäkien viljelyksestä. Hän oli hyvin kiinnostunut myös vesiliikenteen kehittämistä Suomessa. Chydenius osallistui tieteelliseen keskusteluun veden vähenemisen ongelmasta ja teki havaintoja ja mittauksia mm. Kokkolassa ja Uumajassa.

Samuel Chydeniuksen väitöskirja 1751.

Näitä havaintoja hän julkaisi tutkimuksessaan (1749) "Observationes de decrementis aquarum in sinu Botnico" eli "Huomioita vesien vähenemisestä Pohjanlahden rannikolla", mutta ei esittänyt mitään syytä ilmiölle.

Tuohon aikaan nykyisin maankohoamisena tunnettu ilmiö tulkittiin veden vähenemiseksi eikä syytä ilmiölle tiedetty.

Samuel Chydenius hakkasi Uumajan lähellä Ratanissa merkin kalliion merenpinnan tasolle saadakseen luotettavia havaintoja "vedenvähenemisestä". Kuva Chydeniuksen teoksesta *Observationes de decrementis aquarum in sinu Botnico*, 1749.

Chydenius keksi koneita ja laitteita, kuten tuuli- tai vesivoimalla käyvän kaivosporan, jyviä jauhavan vesikäyttöisen puimakoneen, vesivoimalla toimivan kehrukooneen sekä virtauspainemittarin koskien tutkimiseen. Hän kehitti myös uunin, jonka on arveltu vaikuttaneen lämmitys-uunin kehitykseen.

Samuel Chydeniuksen kohtaloksi koitui Kokemäen perkausprojekti. Mitatessaan joen syvyyttä veneestä käsin hän putosi veteen, ajautui Niskakoskeen ja ruhjoutui kuoliaaksi vain 30-vuotiaana.

Aulis J. Alanen kirjoitti Kansan Kuvalehdessä Samuel Chydeniuksen elämäntyöstä ja kuolemasta 30.6.1929.

“

EI TÄÄLLÄ OLE JYRKKÄ VUORIA,
EI AUTIOITA ERÄMAITA,
VAAN MINNE TAHANSA KÄÄNNYT, NÄET VEHREITÄ
KENTTIÄ, MONINAISIA PURPPURAISIA JA
KELLANVÄRISIÄ KUKKIA TASANGOSTA
KOHOAVILLA KUKKULOILLA.

”

“

...VAHVIN TODISTE LOPULTAKIN TÄMÄN
PUHKUVAN MAAN
VESIEN VÄHENTYMISESTÄ ON, TASAISESTI
KUIVUVALLA JA MATALOITUVALLA ALUEELLA
SUUREMMAT KALLIOT... MYÖS USEIMMAT
PIENEMMÄT KIVET TULEVAT NÄKYVIIN POHJASTA.

”

“

...EI VOI KIELTÄÄ, ETTÄ POHJA NOUSEE TAI VEDENPINTA
LASKEE, MUTTA PUHKUUKO MERENPINTA MUUALLAKIN KUIN
BOTNIAN LAHDELLA, SEN
TIETÄMINEN ON VÄLTTÄMÄTÖNTÄ.

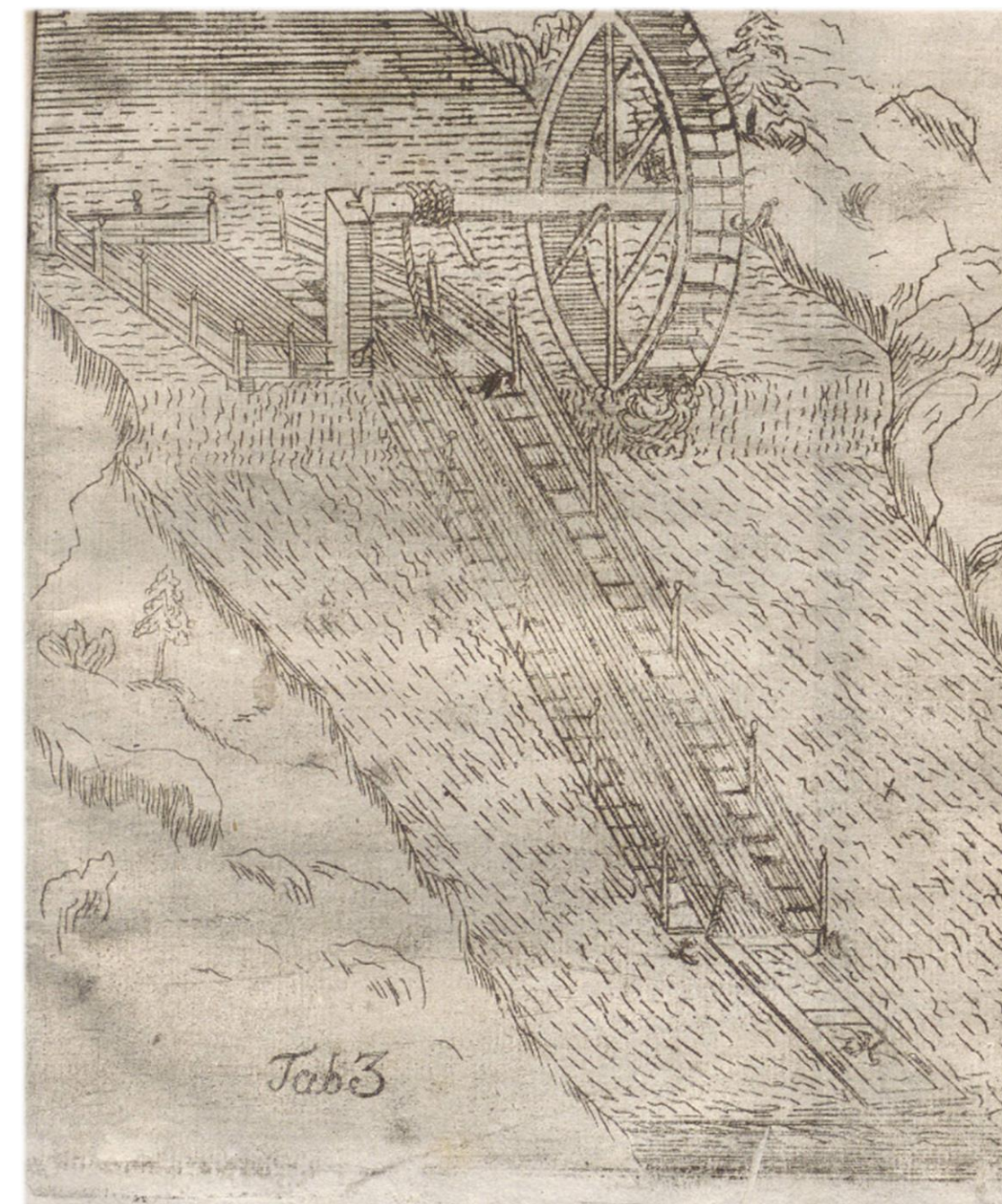
”

Samuel Chydenius kuvailee Kokkolan
ympäristöä ja veden
vähenemistä tutkimuksessaan
”Observationes De Decrementis
Aquarum in Sinu Botnico.”

Lähteet:

- Chydenius, Samuel 1749: "Observationes De Decrementis Aquarum in Sinu Botnico." (Suomenkielinen käännös)
- DiVa-portaali: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1196551/FULLTEXT01.pdf> ja <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1196552/FULLTEXT01.pdf>
- <http://anders.chydenius.fi/kuvat/samuel-chydenius/attachment/decrefig/>
- Kansan Kuvalehti 30.6.1929, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot
- Suomen kemian historia: <https://kemianhistoria.luma.fi/samuel-chydenius/>

Samuel Chydeniuksen väitöskirjan kivikkomäkien viljelyksestä kuvitusta. Diva-portaali.